

VRIJEDAN DOPRINOS U PROUČAVANJU ČAKAVSKE AKCENTUACIJE

Sanja Zubčić, *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*,
Rijeka: Filozofski fakultet, 2018.

Godine 2018. hrvatska je znanstvena javnost dobila još jedno vrijedno djelo vezano za čakavsku akcentuaciju. Riječ je o knjizi *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* vrsne jezikoslovke Sanje Zubčić, izvanredne profesorice na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. O samoj autorici može se štošta reći: njezini su doprinosi hrvatskoj znanstvenoj javnosti golemi, o čemu svjedoče brojna njezina jezičnopovijesna, dijalektološka, akcentološka, metodološka i druga istraživanja.

Knjiga *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* rezultat je autoričina dugogodišnjega zanimanja za akcentološku problematiku, kojom se autorica bavila i za potrebe svoje doktorske disertacije.

Već u “Predgovoru” autorica postavlja jasne ciljeve: prvi se odnosi na nastojanje da se precizno definiraju kategorije u kojima u sjeverozapadnom čakavskom dolazi mlađi neocirkumfleks i da se one rasloje na potkategorije, a drugi je cilj taj da se prikaže rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom arealu.

Uz “Predgovor” slijede još četiri poglavlja: “Uvod”, “Neocirkumfleks”, “Neocirkumfleks u čakavskom” i “Zaključak”, u kojima se produbljuju i osvjetljavaju spoznaje o slavenskoj akcentuaciji s posebnim osvrtom na fenomen neocirkumfleksa u čakavskom narječju.

Knjizi su pridodane tri dijalektološke karte: “Neocirkumfleks u prezentu glagola”, “Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva” i “Neocirkumfleks u sjevernozapadnim čakavskim govorima”. Na kraju knjige nalazi se zavidan popis literature s preko 200 bibliografskih jedinica. Slijedi “Popis ispitanika” te bilješka o autorici. Knjiga je objavljena u okviru potpore Sveučilišta u Rijeci *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske* voditeljice prof. dr. sc. Silvine Vranić.

U uvodnom poglavlju knjige kratko se izlažu temeljne postavke u kronologiji jezičnoga razvoja slavenskoga jezika. Uz kratku raspravu o polaznom naglasnom sustavu u starijoj kroatističkoj literaturi u odnosu na noviju terminologiju i promišljanja predstavljen je temeljni naglasni inventar koji se sastoji od pet praslavenskih jedinica: akuta (ǎ), dugoga (ā) i kratkoga (ǎ) neoakuta te dugoga (ā) i kratkoga (ǎ) cirkumfleksa, kao i njihova distribucija u praslavenskom jeziku.

Rečenicom “Neocirkumfleks je noviji dugi naglasak silazne intonacije koji se razvio na dijelu slavenskoga teritorija u određenim uvjetima” počinje drugo poglavlje

knjige. U njemu se autorica dotiče postanka, statusa i prirode toga naglaska. Radi se o naglasku silazne intonacije, naglasku novijega postanka koji je karakterističan za kajkavske i sjevernočakavske govore. U teoretskom pristupu spominju se postavke dosadašnjih istraživanja u kojima se neocirkumfleks povezuju s kompenzacijskim dužljenjem i metatonijom. Autorica detaljno razrađuje i argumentira navedene pristupe iznoseći iscrpna mišljenja i teorije oko postanka toga naglaska. Posebno se autorica zaustavlja na tezama M. Kapovića, koji je u kroatističkoj literaturi o tome naglasku podosta i pisao. Pojava se neocirkumfleksa povezuje sa zanaglasnom dužinom novijega postanka pa autorica tu pojavu detaljno u knjizi raščlanjuje.

Osim toga u ovom je dijelu knjige prikazana i distribucija neocirkumfleksa u slovenskom jeziku i kajkavskom narječju. Preglednosti radi autorica daje tablični pregled kategorija u kojima se javlja neocirkumfleks u navedenim jezičnim sustavima, slovenskom i kajkavskom te zaključuje da se neocirkumfleks pojavljuje uglavnom u istim kategorijama u tim dvama sustavima. Osim toga, postanak je neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom uvjetovan fonološkim razlozima, dok je u sjeverozapadnim čakavskim govorima uvjetovan fonološkim i morfološkim čimbenicima.

Slijedi treće, središnje poglavlje u knjizi, koje se proteže na kojih stotinjak stranica u kojemu autorica nakon terminološkoga određenja korpusa koji je u središtu njezina proučavanja donosi i detaljan pregled dosadašnjega istraživanja sjeverozapadnoga čakavskoga sustava. Vrlo razumljivo i temeljito prikazuje tumačenja, metodološke pristupe i modele najrecentnijih imena na polju akcentuacije. Nakon teritorijalnoga određenja sjeverozapadnoga čakavskoga područja slijedi preciznije određenje neocirkumfleksa, odnosno određenje kategorija u kojima se taj naglasak ostvaruje. Autorica jasno određuje tipove prezenta, a zatim određene pridjeve i podtipove u kojima se taj naglasak ostvaruje. Opsežna je to studija s velikim brojem primjera koje je autorica prikupila vlastitim terenskim istraživanjem. U analizi prve kategorije, u prezentu glagola autorica prihvaća klasifikaciju predstavnika moskovske akcentološke škole V. A. Dyboa te spominje glagole s tematskim vokalom *e* i s tematskim vokalom *i*. Prve posebno precizira nazivom *prezenti e-tipa*, odnosno *prezenti s tematskim vokalom e* te ih raščlanjuje prema dočetu prezentske osnove na *e-*, *je-* i *ne-*prezente. Zatim slijedi autoričino utvrđivanje naglasne tipologije glagola s neocirkumfleksom. Odabirom triju reprezentativnih sjeverozapadnih čakavskih govora Grobnika, Orleca i Orbanića, tablično se prikazuju pojedini glagoli s tematskim vokalom *e* prema naglasnim paradigmama te se nakon iscrpne analize i pregleda zaključuje da se neocirkumfleks može ostvarivati: “(a) u svih *e*-prezenata s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom n. t. *a* te u onih glagola koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*; b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*; c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*; d) u *e*-pre-

zenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom n. t. *a*” (Zubčić 2018: 89–90). Potom se autorica okreće analizi glagola s neocirkumfleksom u sjeverozapadnim čakavskim govorima te, s obzirom na broj kategorija s neocirkumfleksom u prezentu (Karta 1. “Neocirkumfleks u prezentu glagola”, str. 173), dijeli govore unutar dijalekata i njihovih poddijalekata. Nakon iscrpnoga pregleda punktova kratko se navodi da se ovaj naglasak, osim u prezentu, potvrđuje i u glagolskom prilogu sadašnjem, i to onih glagola koji u prezentu imaju taj naglasak. Autorica ovu cjelinu zaključuje tvrdnjom da je neocirkumfleks u prezentu glagola povezan s trima pojavnostima: mjestom naglasaka, morfologijom glagola i naglasnim tipom te “(...) da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena sva tri čimbenika” (Zubčić 2018: 108).

U analizi druge kategorije, pridjeva određenoga lika, spominju se također relevantni podatci iz dosadašnjih istraživanja, no autorica jasno sebi zacrtava cilj: “(...) pokušati točno odrediti u kojih se pridjeva određenoga lika ostvaruje neocirkumfleks, podijeliti ih u kategorije te popisati u kojim se mjesnim govorima taj naglasak ostvaruje u određenih pridjeva” (Zubčić 2018: 115). Kao i u prethodnoj kategoriji, i ovdje se kreće od naglasne tipologije pridjeva s neocirkumfleksom. Analiza je pokazala da se ovaj naglasak ostvaruje u određenih pridjeva koji su bili dijelom naglasnoga tipa *a* te da se neocirkumfleks javlja “(...) u pridjeva određenoga lika uvijek samo na zadnjem, katkad jedinom vokalu osnove” (Zubčić 2018: 126). Što se tiče naglasnoga tipa *b*, u nj se ubrajaju oni pridjevi koji su u neodređenom liku imali naglasak na nastavku koji je nakon redukcije poluglasa u nominativu jednine muškoga roda unatrag pomaknut na vokal osnove. Autorica dalje navodi i tvorbene obrasce pridjeva s neocirkumfleksom te zaključuje “(...) da postoji određen stupanj povezanosti između načina tvorbe pridjeva i pripadnosti naglasnom tipu, odnosno tvorbeni sufixi kojima se tvore samo oni pridjevi koji u sužak. mogu nositi neocirkumfleks” (Zubčić 2018: 131).

Analiza određenih pridjeva s neocirkumfleskom pokazala je da i ovaj naglasak ovisi o naglasnom tipu pa su izdvojene dvije kategorije: pridjevi naglasnoga tipa *a* i pridjevi naglasnoga tipa *b*. Potom slijedi grupiranje mjesnih govora s obzirom na pojavnost neocirkumfleksa u određenom pridjevu prema broju kategorija (Karta 2. “Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva”, str. 174.) te unutar pojedinih dijalekata i njihovih poddijalekata. Autorica ovu cjelinu zaključuje tvrdnjom da je neocirkumfleks u određenom liku pridjeva povezan s dvjema pojavnostima: mjestom naglasaka i naglasnim tipom pridjeva te “(...) da bi se realizirao neocirkumfleks, moraju biti zadovoljena oba čimbenika” (Zubčić 2018: 137). Prema tome, iz navedenoga proizlazi da je pojava neocirkumfleksa u određenih pridjeva i u prezentu glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima uvjetovana i fonološkim i morfološkim čimbenicima.

Slijedi zaključno poglavlje knjige u kojemu se sažimlju spoznaje o neocirkumfleksu

u sjeverozapadnim čakavskim govorima (Karta 3. “Neocirkumfleks u sjeverozapadnim čakavskim govorima”, str. 175); on se u sjeverozapadnim čakavskim govorima pojavljuje u dvjema kategorijama: prezentu glagola i određenom pridjevu te je u objema kategorijama uvjetovan mjestom naglasaka i naglasnim tipom. Knjiga donosi razne dosadašnje spoznaje, ali nudi i nova saznanja. “U 34 od 84 istraženih govora, što čini 40%, potvrđuje se neocirkumfleks i u prezentu i u određenom liku pridjeva. U preostalih 50 mjesnih govora (60%) neocirkumfleks se potvrđuje samo u prezentu glagola, u širokom rasponu zastupljenosti njegovih kategorija, od sviju četiriju, do samo jedne, treće” (Zubčić 2018: 150). Zaključno poglavlje donosi i stratifikaciju sjeverozapadnih čakavskih govora. Vrlo je bitno naglasiti da sjeverozapadni čakavski govor čini onaj govor kojemu je neocirkumfleks sustavan barem u jednoj kategoriji (četiri glagolske i dvije pridjevske).

Kao što je već rečeno, konzultirana literatura doista je bogata, oko 200 bibliografskih jedinica. Nalaze se tu i domaći i strani autori, starija i novija akcentološka i dijalektološka djela.

Knjiga *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* Sanje Zubčić vrijedan je doprinos hrvatskoj znanstvenoj stvarnosti. Vjerujemo da je iz svega rečenoga razvidno kako će ova knjiga biti nezaobilazna filolozima, ali i svima onima koji se bave proučavanjem hrvatskih dijalekata i njihovom prozodijom. Stoga autorici i izdavaču na kraju valja čestitati na ovom vrijednom izdanju.

Marijana Tomelić Ćurlin